

Олеся Барташук,
кандидат історичних наук, доцент
(м.Хмельницький)
Алла Ніколаєва,
викладач
(м.Хмельницький)

Сакральна лексика в поезіях Галини Ісаєнко

У статті подається аналіз сакральної лексики із поезій подільської письменниці Галини Ісаєнко, що увійшли до збірок «Молитвами святяться небеса» (2001), «Щедрість Божа» (2007), «Стежками святості й прозріння» (2010), циклу «Великодній вернісаж» (2006), а також значної кількості окремих поезій християнського змісту. Досліджені релігійні лексеми із поезій Галини Ісаєнко у межах лексико-семантичних груп розподілено на низку значеннєвих об'єднань – лексико-семантичних підгруп конфесійної лексики.

Ключові слова: *релігійний мотив, конфесійна лексика, лексико-семантичні підгрупи сакральної лексики, Біблія, Святе письмо.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Аналіз поетичної спадщини подільської письменниці Галини Йосипівни Ісаєнко, зокрема її жанрового та тематичного багатства, у контексті суспільно-культурного та соціально-політичного розвитку українського суспільства кінця ХХ – початку ХХІ ст., дає підстави свідчити про високий духовний та художній потенціал автора, неординарну авторську манеру письма, що виявилися у зверненні письменниці до української історії, фольклору, народних традицій, власних почуттів та переживань, до Бога та до аналізу суспільно-історичних процесів і змін, свідками яких автор була.

Аналіз досліджень та публікацій... На сьогодні відсутні ґрунтовні праці щодо цілісного аналізу творчого здобутку Галини Ісаєнко. Окремі аспекти її творчої спадщини, насамперед поетичної, стали основою двох наукових розвідок «Поезія Галини Ісаєнко - невичерпне джерело віри в ієрархію доброти та милосердя» (секція «Українська література» - II місце в міському етапі

Всеукраїнського конкурсу захисту науково-дослідницьких робіт МАН) та «Громадянські мотиви лірики Галини Ісаєнко на тлі історії ХХ ст.» (секція «Українська література» - також II місце у міському етапі) у системі МАН учня Київського Ліцею політики, економіки, права та іноземних мов Віктора Гурца у 2010 та 2011 рр.

Заслуговують на увагу окремі відгуки про творчість Г.Ісаєнко П.Г.Брижака, М.М.Кульбовського, І.М.Шоробури та ін

Після смерті письменниці у 2016 р. на пошанування 75 річниці від дня її народження у бібліотеці ХГПА вийшло друком літературно-публіцистичне видання «З добра та любові...», присвячене світлій пам'яті Г.І.Ісаєнко, і адресоване науково-педагогічним та бібліотечним працівникам, учителям, студентам, учням та усім дослідникам і шанувальникам її творчості [2]. Однак у згаданому виданні переважають спогади про мисткиню, про її життєвий шлях та рецензії на збірки і окремі поезії, проте замало безпосереднього жанрово-тематичного літературознавчого аналізу творчого спадку, поезики та лексики.

Не одноразово висвітлював різні грані творчості Г.Ісаєнко у місцевій пресі («Проскурів» 1997, 2003, 2006, 2009, 2011, 2013; «Літературна громада» 1999), у шестикнижжі «З подільського кореня» та в «Подільській Шевченкіані» письменник, журналіст, публіцист із м. Хмельницького М.Кульбовський [8]. На аналізі жанру колисанки у творчій спадщині Г.Ісаєнко зосередила своє дослідження С.Семчакевич, відзначаючи оригінальність індивідуальної авторської манери подільської поетеси в його творенні [11, с.116-122].

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у дослідженні та систематизації сакральних лексем у поезіях Галини Ісаєнко.

Виклад основного матеріалу... У поезії ХХ - початку ХХІст., яка характеризується ускладненістю філософських, естетичних та стильових пошуків, особливого значення набуває образ-символ: «У художньому творі символ оформляється в культурний код минулого, часто набуває ознак сакральності. Традиційно чи не найбагатшим джерелом символів є Біблія. Саме така невичерпна символічна наповненість зумовила неабиякий інтерес творців модерної літератури, у тому числі й української, до образів Біблії та

християнської традиції, що виявляють свою надзвичайну продуктивність у поетичній творчості» [10, с. 26].

Як зауважувала сама поетеса, релігійний мотив її творчості не випадково став одним із провідних, адже на певному етапі життя вона пережила клінічну смерть і після цього вважала, що сам Бог повернув її до життя, додавши віку і покликавши служити йому своєю творчістю, а також наділивши талантом передбачення та умінням лікувати душі людей: *«Мені Господь дозволив бачить смерть / Щоправда, я пройшла через злі муки // Але чи на землі є ті науки // Які подарував мені Господь?! / Покинула свою болящу плоть // І як пір'їнка злинула у Всесвіт// За мить міжзірну віднайшла дорогу / Єдиному завдячена лиш Богу ...//Всесильному я вдячна Богу /Що стільки знань він тут мені відкрив/ Зустрів мене своїм Всевидним Оком / І знов на Землю жити відпустив / А за миттєвість лету говорив : / Ти ще потрібна будеш людям / І на Землі тобі прибуде//»* («Мені Господь») [4, с. 80-81].

Аналіз мотивів творчості Г.Ісаєнко дозволяє простежити, що Біблія була для неї джерелом натхнення, у невмирущій силі Святого Письма вона знаходила християнську любов до ближнього, правду і волю, віру і надію. Про це, зокрема, свідчать назви збірок та окремих поезій. Зокрема, це збірки «Молитвами святяться небеса» (2001), «Стежками святості й прозріння» (2010), «Щедрість Божа» (2007), цикли «Великдень» (2009) та «Великодній вернісаж» (2006), а також значна кількість окремих поезій: «Читаю Біблію і плачу», «Господь», «О Боже мій милий», «Всім людям дав Господь таланти», «Створив Господь і Землю, і людину», «Явились Ангели з Небес», «Очищення огонь Вселенський», «Господь створив», «Сіяй, сіяй, Мати Божа», «Святі дороги, що сходяв Ісус», «Душа Святого Миколая», «Лунає у душі молитва», «Краса Твоя, прекрасний Наш Цілитель», «Благослови нас, Бог, на братство», «Сяйво Матері Божої з нами», «Читаю життя Святих», «Великий Боже, Дай землі і небу», «Хто не любить, той не знає Бога», «Передамо любов Господню», «Якщо нам Бог суддя», «О Боже, не злічить твоїх щедрот», «Бог нас любить, Бог нас не покине», «Мені Господь дозволив бачить смерть», «О щастя Божої весни», «Неосяжна сила Божої любові», «У сяйві Божому Вселенські мудреці», «А

Мати Божа молиться за нас», «Я серцем воздаю молитви», «Слабка душа без Благодаті Бога», «Раз по раз шле Господь на Землю», «Молітеся, небесні і святі» та ін.

Дослідники зауважують, що поділ релігійних лексем у межах лексико-семантичних груп є складним явищем. Існують різні наукові класифікації релігійної лексики, автори яких прагнуть до найповнішого визначення лексико-семантичних груп конфесійної лексики, з метою чого у кожній лексико-семантичній групі виділяють низку інших значеннєвих об'єднань – лексико-семантичних підгруп.

Критерієм поділу на лексико-семантичні групи визначають наявність вільних смислових зв'язків між словами. Для нашого дослідження обрано класифікацію релігійних понять І. Черненко, яка визначила такі лексико-семантичні групи релігійних лексем: духовенство, «люди церковні»; організація парафії; поняття, пов'язані з церквою (храмом) та її спорядженням; одяг церковників, ризи; терміни, пов'язані зі Святими Тайнами, обрядами; назви церковних свят і богослужбових книг; номінації Божих осіб; абстрактні релігійні назви [12, с. 280].

Святе Письмо як невичерпне джерело «вічних» тем, ідей, мотивів, образів стає для Г.Ісаєнко джерелом власного світогляду, вона плідно використовує його у своїй творчості. Спираючись на вічні біблійні цінності, мисткиня шукає відповіді на питання, які висуває дійсність: *«В безодні зла/ І темряви нічної/ Торую шлях Ісуса серце чесне// Горить вогонь енергії святої! // Хай кожен з нас / В горінні тім воскресне!»* («В безодні зла») [сяйво любові, с.18]; *«Якщо нам Бог суддя// А всі ми грішні// то як судити / Друга чи врага?/ Чи гріх сьогоднішній/ А чи торішній.../А чи вступила в гречку та нога»* («Якщо нам Бог суддя») [4, с.42].

Г.Ісаєнко засвідчує оригінальну систему образного мислення і надзвичайну емоційну вразливість на найтонший порух живої природи: *«Великий Боже!! Дай землі і небу/ Сил – відродить/ Знівечений цей світ// Бо нам тут жить / Й тут дітям жити треба// Тут всім вершить / Священний Твій завіт»* («Великий Боже») [4, с.62].

Автор сповідувала ідею неподільної, гармонійної єдності людини, природи і Бога, а її творчість є дорогою до Бога, у якому вона сподівається віднайти повну гармонію у всьому: *«Неосяжна сила Божої любові.../Хто б ти не був у житті по крові, / Вона тебе і обійми огорне, / Вона тебе не зрадить, Не мине//»* («Неосяжна сила») [4, с.82].

Пласт релігійної лексики, який використовує Г.Ісаєнко в аналізованих збірках, умовно можна поділити на дві групи: власні назви (Бог, Матір Божа, Святий Дух, Святий Миколай, Великдень та ін.) і загальні релігійно-культурні номінації (дух, душа, молитва, гріх, рай, пекло, небо, смерть, вічність та ін.). Проаналізувавши власні назви, що вживаються у поезіях, ми умовно виділили такі їх підгрупи:

1. Номени на позначення Бога. Найбільш репрезентативною групою є теонімів, тобто імен на позначення Божих Осіб. Часте їх уживання в поезіях Г.Ісаєнко утворює цілі синонімічні ряди: *Абсолют, Бог, Бог-Спас, Боже Милосердний, Вишній святий Бог, Він, Великий Боже, Великий, Величний мудрості, Всевидяче й Всемудре Око, Вселенського життя Поводир, Вселюблячий Ісус, Всесвітній Абсолют, Всемогутній, Владика, Всевидячий, Всесильний, Вчитель, Вчитель святий, Господь, Ісус, Землі Владика, Отець, Отець всьому, Отець Небесний, Отець-Творець, Пророк, Пресвітлий, Спаситель, Спаситель-Месія.*

До Бога поетеса звертається своїми віршами-молитвами і просить у Нього заступництва та милості не лише для себе чи своєї родини, але й для усієї України та усього людства: *«Господи, прости наші гріхи/ І зціли від зла мою планету// Ми Тобі, Всесильний, сліз міхи/ Ми Тобі невігластво й вендету...// Господи, прости наші гріхи/ Господи, зціли від сліз планету!//»*(«Господи, прости наші гріхи») [6, с.82].

2. Найменування Божої Матері. Важливе місце в поетичних текстах митець відводить Божій Матері, яка в усі часи була уособленням духовної чистоти, великої материнської любові, її образ надихав митців слова. Згідно з християнськими догмами, Марія є Небесною Царицею, Матір'ю Божого Сина, котра непорочно зачала і народила його для виконання Божественного плану

спасіння людства та всіх християн. Для іменування Богоматері автор використовує низку синонімів: *Над світом сяє Матір Миру, Вседержавна царице Марія, Мати Божя, Святая Жона, Милосердна, Мати Божя, Мати Всього Миру, Цариця Небесна, Пресвятая Матір – Бога Наречена.*

Діва Марія для авторки є Небесною Царицею, Матір'ю Божого Сина, образом страждаючої Матері всіх людей. Поетеса акцентує на непорочності, безгрішності Матері Божої і тому використовує часті молитовні звертання до неї.

: *«Сіяй, сіяй, Мати Божя / Мати Всього Миру,/ Ми на Тебе уповаєм / І молитву щирю/ Тобі серцем і душею/ Щодня посилаєм», «Благослови, Милосердна, / На щастя, на долю/ Стань для всіх нас оберегом / Верши свою волю» («Сіяй, Мати Божя»)* [6, с.54].

3. Як засвідчив проведений аналіз поезій Г.Ісаєнко, група теонімів, тобто імен на позначення Божих Осіб, є однією із найбільш репрезентативних. Ми переконалися, що важливе місце в поетичних текстах мисткиня відводить Божій Матері, однак до біблійних власних назв відносяться також згадки-звертання до Цілителя Пантелеймона («Краса Твоя, прекрасний наш Цілитель»), до Святого Миколая «Душа Святого Миколая» зі збірки «Передзвін» (2007) [7, с.81;83]; згадуються в поезії «Скрижалі» зі збірки «Мова калинова» (2006) ім'я пророка Божого Мойсея: *«Мойсеєві скрижалі / Господь подарував// На них слова завітні / Він людстві написав// Світилися слова ті/ Мов сонечка ясні/ Якось вони наснились / Були вночі мені// Я їх запам'ятала/ Старанно записала - / І ось тепер помалу / За ними я живу//»*[3, с.8]. Тлумачний словник пояснює значення слова «скрижаль» як книжне, що є дошкою, плитою із написаними на ній текстом звичайно священним, культовим [1, с.1143].

У цілому, постать Мойсея постає в поезії Г.Ісаєнко досить часто, наділена епітетами *«мудрий, всеземний, славний»* («О, мудрий наш пророк») [4, с.97]. Звертається поетеса до образу Первозванного Андрія – апостола Божого («Возрадуюсь в любові й вірі») [4, с.15].

Біблійний Соломон у авторки є *«Могутній Дух, благословен Богами...»* («У сьайві зір») [4, с.120]. Образ біблійного царя Давида авторкою названий *«Посланцем Божим»* у однойменній поезії [4, с.114] та *«...собрат Ісуса/ Предтеча його славних справ»* («Раз по раз шле Господь на Землю») [4, с.108].

Звертається авторі до біблійного образу грішниці Магдалини, що є символом несправедливості людського суду: *«Суди себе по совісті спочатку/ Когось судить не май і гадки // Згадай, як сам Ісус / Судив народ// Чи хтось камінням / В Магдалину кинув/ Коли Його пресвітлий / Голос злинув?»* («Суди себе») [4, с.44].

4.Із географічних онімів із християнською символікою зафіксовані назва гори Синай, на якій Господь *«Людству дав свій світлий заповіт/ Через Мойсея»* («Благословенні воїни царя») [4,с.115], Йордан-ріка; лексема «Віфлеєм» вжита автором на позначення географічної точки народження Ісуса-Спасителя: *«Палають свічі Віфлеєма/ Запалюють вогонь душі/ Народів світу»* [4,с.13]. Лексема «Голгофа» вживається поетесою із переносним значенням, яке в тлумачному словнику означає «місце страти, мук» [1,с.189]: *«Байдужість батьків до дітей – катастрофа// Байдужість батьків до дітей – то голгофа»* («Трагедія») [6,с.51], *«людство відпустило всі рулі/ Які його виводять з катастрофи// Що так і не далеко до Голгофи»* («Думками в космос») [9, с.39].

5. Власні назви біблійних подій. У досліджуваних текстах присутні символічні згадки багатьох біблійних подій, персоналій, явищ. До прикладу: Ангел Божий, Божий Дух, Едем, Ной, Іоан-Хреститель, Саоаф та ін. У поезії «Іде душа до Альфи і Омеги» мисткиня цією фразою із Нового Завіту, якою підкреслена ідея унікальності та абсолютної влади Бога та Його Сина Ісуса Христа, нагадує читачу-християнину, що під владою Бога перебуває як створення Всесвіту, так і завершення людської історії, а також засвідчує, що лише в Бога душа християнина зможе знайти істину («Іде душа»), [4,с.102].

Зустрічаємо в досліджуваних текстах символічну згадку про біблійних Адама та Єву, від учинку яких бере початок людський гріх: *«Не секрет, що жінка й чоловік / (Це були Адам і Єва) /Вкусили плід з дурного древа /*

(Спокусив їх невіглас змії) // Гріх тяжкий, безмірний свій/ Лишили предки нам у спадок - / Тепер ніяк не дамо ладу / Ми з тим гріховним тягарем// Чи то ми сієм, чи орем.../ На щастя сяючого кладку / Той спадок накидає тінь// І п'ємо, й п'ємо ми полин / День кожен ложечку чи по краплі» («Любов») [6,с.89].

Власні біблійні назви Іуди Іскаріота та Ірода вжиті автором у значенні загальних образних назв-фразеологізмів із символікою зради та несправедливого суду: *«Щоб час Іуд Іскаріотів / Ніколи більше не прийшов/ Й ніде притулку не знайшов / Поганський ірод-супостат/ І щоб радів за брата брат» («Святиться хліб») [4,с.19-20].*

7. Назви свят. Як засвідчив аналіз означених збірок, у творах поетеси Г.Ісаєнко досить багато лексем на позначення християнських свят, зокрема, святу Великодня присвячені кілька циклів: *«Великодній вернісаж»* у збірці *«Поклик Всесвіту»*: *«Великодній вернісаж// Янголів Небесних диво/ Сяйво Благодатних Врат/ Золотих церковних шат» («Великодній вернісаж») [4,с.20].* Великдень, за словами автора, – це час спасіння, очищення, примирення: *«Радуйся, люде, Пасха настала/ Землю омила водиця тала// Вода святая, Небом послана/ Що очищає бруд і оману» («Радуйся, люде...») [4,с.21].*

Із глибокою поетичністю та етнографічною достовірністю зобразила авторка картини подільського Різдва в однойменній поезії: *« Різдво, Різдво!!! 12-ять страв і на столі кутя/ Родину Бог благословляв / На світле майбуття// Звучить весела коляда/ Лунає всюди сміх//» [6, с.72].*

Згадує автор і про ніч перед Водохрещами: *«Іорданська ніч, свята пора / В душі горить вогонь добра //У серці радість воскресла// В молитвах сяють небеса» («Іорданська ніч») [4,с.15].*

Окремі поезії Г.Ісаєнко про Різдво своєю поетикою та символікою нагадують жанр колядок: *«Радуйся, Земле/ Бог народився/ Із Віфлєма / В сяйві прийшов// Зіркою в Небі/ Він засвітився / Світ у молитвах / Весь обійшов // Дав нам любові/ Сяйну основу / Дав свою волю / Волю отця//Дав святе слово / Кров Агнеця / Дав невичерпну / Силу Творця» («Радуйся, Земле»)[4,с.18-19].*

У цілому, поетеса як ревна християнка у дотриманні релігійних традицій вбачає спасіння світу: *«У Вербну Неділю святити вербу / Такий давній звичай у*

пращідів був// Його крізь століття народ наш проніс / І з ним святий Дух нездоланий наш ріс» («У Вербну Неділю») [5, с.49].

Отже, власні релігійні лексеми аналізованих збірок глибше розкривають для нас внутрішній світ авторки, ще раз підкреслюють її тісний зв'язок з Богом і є важливою ознакою її зрілого християнського світобачення.

Однак окрім власних назв із християнською семантикою у поезіях Г.Ісаєнко ми знаходимо досить значний пласт загальноживаних слів, пов'язаних із храмом Божим, із Святими Таїнствами, із абстрактними релігійними поняттями: *благодать, чистилище, пекло, святе миро, храм, служба, літургія, причастя, мирування, Святий Храм, Божий Дух, Божий Заповіт, десять Заповідей Божих, дороги тернисті, хресні дороги, тяжкий хрест, смирення, філософський камінь та ін.*

Із негативним значенням у багатьох поезіях використовується лексика на позначення антагоністичних до Божих сил: *нечистий, злодійство сатанинське, злі раті нечестивого, невіглас-змій, диявольський рід, плід з дурного дерева тощо.*

Висновки... Проаналізовані мотиви та образи дають підставу для висновку, що релігійна лексика у творчості Г.Ісаєнко віддзеркалює глибоко християнську свідомість поетеси, котра в Бога шукає правди і заступництва, є домінантною ознакою її християнського світогляду. Важливим елементом релігійних пошуків авторки, як засвідчує уважне прочитання її поетичних текстів, є роздуми про місце людини у світі, прагнення зрозуміти природу взаємостосунків людства з навколишньою реальністю, наполегливе намагання визначити сенс людського життя. Послуговуючись конфесійною лексикою, поетеса бажає передати стан душі, яка прагне повної гармонії у стосунках з Богом та цілим світом.

Список використаних джерел та літератури

1. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* /Уклад. і голов.ред.В.Т.Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.

2. З добра та любові...Галина Ісаєнко у пам'яті та спогадах: до 75-річчя від дня народження / упоряд. і вступ. ст. Л.В.Дитинник. Хмельницький: ХГПА, Бібліотека, 2016. 140 с.
3. Ісаєнко Г.Й. Мова калинова : збірник поезій. Хмельницький : [б. н.], 2006. 85 с.
4. Ісаєнко Г.Й. Поклик Всесвіту : поезії. Хмельницький : Евріка, 2006. 132 с.
5. Ісаєнко Г.Й. Музика : поетична збірка. Хмельницький : ЦНТЕІ, 2006. 60 с.
6. Ісаєнко Г.Й. У вирі життя : збірник віршів для дітей та юнацтва Хмельницький : Хмельницький центр науково-технічної і економічної інформації, 2007. 148 с.
7. Ісаєнко Г.Й. Передзвін : збірка віршів та вішованих казок. Хмельницький : ЦНТЕІ, 2007. 104 с.
8. Кульбовський М. М. З подільського кореня. Книга сьома. Хмельницький, Видавець ФОП Цюпак А. А., 2013. 230 с.
9. Музика душі: Збірка віршів викладачів та студентів ХГПА. Хмельницький: ХГПА: «Центр мистецтва та дизайну», 2011. 72 с.
10. Німчук В. В. Українська мова - священна мова . *Людина і світ*. 2009. № 6–7. С. 26.
11. Семчакевич С.Л. Багатожанровість творчої палітри Галини Ісаєнко: колісанки. *Актуальні питання мистецької педагогіки*. Хмельницький, 2014 випуск 3. С.116–122.
12. Черненко І. Лексико-семантичні групи церковно-релігійних термінів у «Російсько-українському словнику наукової термінології». *Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій*: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, Львів, 13-15 травня 1998р. Львів, 1998. С. 280.

Sacred lexis in the poems of Galina Isaenko

The article presents the analysis of sacred lexis from the poetry of the Podilsky woman writer Galina Isaenko included in the collections of poems «Molytvamy

Sviatiatsia Nebesa» (2001) ,«Shchedrist Bozha» (2007), «Stezhkamy sviatosti y prozrinnia» (2010), circle «Velykodnii vernisazh» (2006), and also a considerable number of individual poetry of Christian content. The researched religious lexical items from the poems of Halyna Isayenko on the side of the lexical-semantic groups are divided into a number of meaningful associations - lexical-semantic sub-groups of confessional lexis.

Keywords: religious motive, confessional lexis, lexical-semantic sub-groups of sacred lexis, Bible, Holy Scripture.

References

1. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy /Uklad. i holov.red.V.T.Busel. K.; Irpin: VTF «Perun», 2001. 1440 s.
2. Z dobra ta liubovi...Halyna Isaienko u pamiati ta spohadakh: do 75-richchia vid dnia narodzhennia / uporiad. i vstup. st. L.V.Dytynnyk. Khmelnytskyi: KhHPA, Biblioteka, 2016. 140 s.
3. Isaienko H.I. Mova kalynova : zbirnyk poezii. Khmelnytskyi : [b. n.], 2006. 85 s.
4. Isaienko H.I. Poklyk Vsesvitu : poezii. Khmelnytskyi : Evrika, 2006. 132 s.
5. Isaienko H.I. Muzyka : poetychna zbirka. Khmelnytskyi : TsNTEI, 2006. 60 s.
6. Isaienko H.I. U vyri zhyttia : zbirnyk virshiv dlia ditei ta yunatstva Khmelnytskyi : Khmelnytskyi tsentr naukovo-tekhnichnoi i ekonomichnoi informatsii, 2007. 148 s.
7. Isaienko H.I. Peredzvin : zbirka virshiv ta virshovanykh kazok. Khmelnytskyi : TsNTEI, 2007. 104 s.
8. Kulbovskiy M. M. Z podilskoho korenia. Knyha soma. Khmelnytskyi, Vydavets FOP Tsiupak A. A., 2013. 230 s.
9. Muzyka dushi: Zbirka virshiv vykladachiv ta studentiv KhHPA. Khmelnytskyi: KhHPA: «Tsentr mystetstva ta dyzainu», 2011. 72 s.
10. Nimchuk V. V. Ukrainska mova - sviashchenna mova . Liudyna i svit. 2009. № 6–7. S. 26.
11. Semchakevych S.L. Bahatozhanrovist tvorchoi palitry Halyny Isaienko: kolysanky. Aktualni pytannia mystetskoï pedahohiky. Khmelnytskyi, 2014 vypusk 3. S.116–122.

12. Chernenko I. Leksyko-semantychni hrupy tserkovno-relihiinykh terminiv u «Rosiisko-ukrainskomu slovnyku naukovoï terminolohii». Suchasna ukrainska bohoslovska terminolohiia: vid istorychnykh tradytsii do novykh kontseptsii: Materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii, Lviv, 13-15 travnia 1998r. Lviv, 1998. S. 280.